

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра дошкільної і початкової освіти

Кісіль Дмитро Сергійович

**ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Спеціальність: 013 Початкова освіта

Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеню магістра

Науковий керівник

_____ С. Ф. Бобровицька,
кандидат педагогічних наук, старший
викладач кафедри дошкільної і
початкової освіти

«__» _____ 2021 року

Виконавець

_____ Д.С. Кісіль

«__» _____ 2021 року

Суми 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК УМОВИ ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	7
1.1. Поняття та сутність педагогічної майстерності.....	7
1.2. Елементи педагогічної майстерності.....	16
1.3. Мистецька компетентність молодших школярів і вплив педагогічної майстерності вчителя на її формування.....	22
Висновки до розділу 1.....	29
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК УМОВИ ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	29
2.1. Критеріально-рівнева характеристика мистецької компетентності і її вхідна діагностика.....	29
2.2. Формувальний етап дослідження.....	34
2.3. Контрольний етап дослідження.....	42
Висновки до розділу 2.....	46
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Згідно Концепції загальної середньої освіти школа XXI століття має плекати творчу особистість, здатну до самоосвіти і саморозвитку, здатну опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання та вміння для творчого розв'язання проблем. Механізм дослідження сформованості мистецької компетентності в молодшому шкільному віці має велике значення. Учитель НУШ має бути не просто надавачем послуг, а особистістю, яка здатна до змін, розвитку та вдосконалення, особистістю, яка зможе сформувати в учнів молодшого шкільного віку мистецьку компетентність, застосувавши свою педагогічну майстерність. Імідж сучасного вчителя початкових класів залежить насамперед від його педагогічної майстерності. Серед шляхів розвитку педагогічної майстерності педагога безпосередньо основну увагу слід акцентувати на постійній творчій праці, а також активній життєвій позиції та потребі в співпраці з іншими педагогами, розвитку мистецьких компетентностей, духовності та гуманності.

Сучасний етап модернізації шкільної мистецької освіти пов'язаний із упровадженням компетентнісного підходу до змісту та організації художньо-естетичного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах. З огляду на це актуалізується потреба у розвитку компетентнісної художньо-естетичної освіти школярів, зорієнтованої на засвоєння особистістю конкретних навчальних результатів – знань, умінь, навичок, формування ставлень, досвіду, рівень засвоєння яких дозволяє їй діяти адекватно у певних навчальних і життєвих ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз численних праць науковців свідчить, що проблема формування мистецької компетентності молодших школярів за допомогою педагогічної майстерності вчителя, залишається досить актуальною в наш час. Свідченням цього є ґрунтовні дослідження видатних педагогів: Я. Коменського, К. Ушинського, А.

Макаренка, В. Сухомлинського, В. Федорчук («Основи педагогічної майстерності»), Л. Крамущенко, Д. Єнигіна («Засади розвитку педагогічної майстерності вчителів початкових класів у системі неперервної освіти»), Н. Білик, А. Рацул, Н. Волянюк, А. Луцюк («В. Сухомлинський про педагогічну майстерність учителя»), Н. Базилевич, Т. Дмитренко, Н. Теличко та ін.

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що потреба формування мистецької компетентності молодших школярів є актуальною і потребує подальших наукових пошуків. Саме це і зумовило вибір теми дослідження: «Педагогічна майстерність вчителя початкових класів як умова формування мистецької компетентності молодших школярів».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити ефективність педагогічної майстерності вчителя початкових класів як умови формування мистецької компетентності молодших школярів.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання дослідження*:

1. Здійснити аналіз психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури з проблеми дослідження для визначення його теоретичних основ.

2. Визначити і обґрунтувати вплив компонентів педагогічної майстерності вчителя початкових класів на формування мистецької компетентності молодших школярів.

3. Реалізувати і експериментально перевірити ефективність педагогічної майстерності вчителя початкових класів як умови формування мистецької компетентності молодших школярів.

Об'єкт дослідження – формування мистецької компетентності молодших школярів.

Предмет дослідження – компоненти педагогічної майстерності вчителя початкових класів як умови формування мистецької компетентності молодших школярів.

Елементи наукової новизни одержаних результатів. Обґрунтовано вплив компонентів педагогічної майстерності вчителя початкових класів на

формування мистецької компетентності молодших школярів; *спроєктовано* діяльність з формування мистецької компетентності молодших школярів з урахуванням компонентів педагогічної майстерності вчителя початкових класів; *удосконалено* критерії, показники та рівні сформованості мистецької компетентності молодших школярів; *уточнено та конкретизовано* сутність поняття «педагогічна майстерність», «елементи педагогічної майстерності»; *подальшого розвитку* набули положення педагогічної теорії щодо формування мистецької компетентності молодших школярів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у визначенні методів діагностування наявних рівнів творчого розвитку молодших школярів; обґрунтуванні ефективності застосування педагогічної майстерності вчителя як умови формування мистецької компетентності молодших школярів. Результати дослідження можуть бути використані у педагогічній практиці роботи початкової школи, а також для розробки навчально-методичних посібників, дидактичних матеріалів.

Апробація результатів та публікації. Основні положення та результати дослідження доповідалися й обговорювалися в рамках Днів студентської науки у СумДПУ ім. А.С. Макаренка (Суми, 2020-2021 рр.) на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи», III Всеукраїнська науково-практична конференція для студентів, магістрантів та молодих науковців» (Суми, 2021). Було опубліковано 2 наукові статті.

Структура та обсяг роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (43 найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 62 сторінку, з них 50 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК УМОВИ ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІ

1.1. Поняття та сутність педагогічної майстерності

На сучасному етапі метою реформування системи освіти в Україні є не стільки оволодіння певними знаннями та навичками, але й розвиток особистісних якостей, формування мистецьких компетентностей молодших школярів за допомогою педагогічної майстерності вчителя та власне виховання творчої особистості загалом. Задля вирішення даної проблеми необхідно звернутися, насамперед, до сучасної системи освіти, яка зможе надати нові підходи до навчання та виховання підростаючого покоління, оновлюватиме форми, методи та засоби навчання для більш ефективного їх впливу на формування мистецької компетентності молодших школярів. Постать вчителя в сучасних умовах, певним чином, зазнає досить значної трансформації: НУШ, освітня реформа, запити суспільства, а також конкуренція – це усе потребує бажання та готовності безпосередньо змінюватися самому. Це вимагає від вчителя широти ерудиції, гнучкості мислення, активності і прагнення до творчості, здібності до аналізу і самоаналізу, готовності до нововведень.

Сучасним освітнім закладам потрібен вчитель, який виконує свої обов'язки професійно, акумулює в собі багатогранні якості творчої особистості та може сформувати в учнів мистецькі компетентності за допомогою своєї педагогічної майстерності. Без професіоналізму неможливе нинішнє навчання та виховання. Від того, які властивості свого «Я» учитель передає учням, яких струн їхньої душі зуміє торкнутися, багато в чому залежить майбутнє українського суспільства, ідеали та вчинки учнів та сформованість їх компетентностей. Цілком зрозуміло, що зробити це може той, хто сам володіє професійною майстерністю, хто здатний і вміє творчо передати багатство

людської культури своїм учням.

Питання педагогічної майстерності завжди було предметом уваги серед багатьох визначних вітчизняних, а також зарубіжних педагогів і психологів (Я. Коменського, К. Ушинського, А. Макаренка, І. Зязюна, В. Сухомлинського та ін.). У даних наукових працях розкриті проблемні питання професійної підготовки вчителя, також розглянуті певні умови формування педагогічної майстерності, а також її складові.

Звернімося власне до спадщини В. Сухомлинського. Педагогічна майстерність – «...високе та таке, яке постійно удосконалюється, мистецтво виховання та навчання, доступне для кожного педагога, що працює за покликанням і який любить дітей». А. Луцюк зазначає, що власний досвід В. Сухомлинського є досить універсальним, а його праці є визначною скарбницею педагогічної майстерності. Велика кількість творів В. Сухомлинського настільки є універсальними, що читати їх можна, починаючи з будь-якої сторінки. З великим захопленням читаються його авторські поради, коли вже розумієш їх глибину, а також всеосяжність, власне універсальність; дані поради розкривають сутність педагогічної майстерності, а також демонструють складності та труднощі педагогічної професії та й водночас її романтику і навіть благородство. В. Сухомлинський вважає, що навчання – це «певний обмін духовними цінностями, а також взаємна віддача сердечної доброти, співчуття. Так, усе шкільне життя дитини повинно бути пройняте духом гуманності». Це власне – вказівки до дій, а також набуття компетенцій і самоствердження. Також у книзі «Сто порад учителям» можна відзначити: «... щоб стати справжнім вихователем, потрібно пройти школу сердечності... Це досить тонка річ в нашій педагогічній справі. Так, якщо ви наполегливо оволодіваєте нею, то ви будете справжнім майстром» [21].

Сучасний ринок освітніх послуг дуже зацікавлений саме у якості: мало знати тільки свій предмет, потрібно бути досить неординарною особистістю, яка здатна сформувати в учнів певні компетентності і навчити використовувати їх у повсякденному житті. Учні безпосередньо мають доступ до інформації,

власне чому сприяє нинішній технічний прогрес, але жоден гаджет не може виграти в духовності із власне живою людиною: батьками, однолітками, вчителем. Так, останній завжди поєднує в собі дві спеціальності: педагога-вихователя, а також фахівця-предметника. Тому фраза «граючись вчимося» є сьогодні актуальною не тільки для початкової школи, але й не для школи взагалі. Інтерактивне навчання, тренінги, проєктні технології певним чином демонструють власні переваги щодо вдосконалення педагогічної майстерності [33].

Також особливої уваги заслуговує педагогічний бестселер «Сто порад учителєві». Це, певним чином, кодекс педагога – не тільки молодого, але й досвідченого; він є основою дидактики і певною основою саморозвитку. «Так, удосконалення педагогічної майстерності – передусім самоосвіта, особисті ваші зусилля, які спрямовані на підвищення власної культури праці, а також, в першу чергу, культури мислення... Тому чим більше педагог вивчатимете та спостерігатимете досвід своїх старших колег, тим необхідніші йому будуть самоспостереження, самовдосконалення, самоаналіз, а також самовиховання. Так, власне на основі самоспостереження, а також самоаналізу у вчителя народжуватимуться власні педагогічні ідеї... Це дуже важлива закономірність педагогічної праці, вона змушує педагога завжди думати про перспективу» [21].

І. Кривонос наголошує на тому, що майстерність – це найвищий рівень педагогічної діяльності, а також прояв творчої активності особистості педагога. Так, у своєму становленні вона певним чином проходить декілька етапів (послідовних), при цьому переходячи з одного рівня на більш якісний новий рівень. Також майстерність полягає в певній здатності та вмінні зазирнути в себе, оцінити свої дії, стосунки з людьми також пізнати свій внутрішній світ, власне зрозуміти себе і разом з цим бачити, а також розуміти те, як власне до тебе ставляться інші люди та як вони тебе безпосередньо розуміють [31].

«Педагог-майстер» досягає високих результатів професійної діяльності, володіє індивідуальним стилем роботи, реалізує свій творчий потенціал за рахунок знання психології учнів, а також умілого та надійного конструювання

педагогічного процесу. Майстерність вчителя виявляється саме в діяльності, але не зводиться лише тільки до неї. Її власне не можна обмежити певним високим рівнем розвитку спеціальних умінь.

Н. Базилевич вважає, що майстер-педагог може, певним чином, внести до навчального процесу все те нове, що ще не накопичено в теорії, а також практиці лише з урахуванням специфіки конкретних педагогічних обставин. Власне розвинена педагогічна самосвідомість безпосередньо сприяє набуттю власного індивідуального стилю у роботі [32].

Сутність педагогічної майстерності педагога – лише в його особистісних якостях, які забезпечують успішність його певної професійної діяльності. Педагогічна майстерність, певним чином, виявляється в діяльності, але не може зводитися лише до неї. Вона також характеризується високим рівнем розвитку певних спеціальних умінь, але й це не є головним у даному процесі. Творча діяльність має виступати таким же об'єктом засвоєння, як знання, вміння, навички. Тому в початковій школі особливу увагу необхідно звертати на розвиток творчих здібностей учнів, а також на формування мистецької компетентності учнів сучасної початкової школи.

Творчість – це розумова та власне практична діяльність, результатом якої є певне створення оригінальних та неповторних цінностей, також виявлення нових фактів, деяких властивостей і закономірностей, методів дослідження та деяке перетворення матеріального світу чи духовної культури. Творча діяльність учнів початкових класів власне має організовуватися так, щоб кожен окремий учень міг виявити власні здібності, також мав можливості для їх розвитку та вчитися пізнавати самого себе. Формування мистецької компетентності та успішний розвиток творчих здібностей можливий лише при створенні відповідних умов навчання. Сутність криється саме у позиції педагога, безпосередньо його здібностях, досить віртуозно керувати певною діяльністю учнів. Сучасний вчитель повинен бути досить професійно компетентним педагогом, досить вільно орієнтуватися безпосередньо у предметній сфері, також системно сприймати та діяти в педагогічній діяльності,

мати особистісно-гуманітарну орієнтацію, а також вміти узагальнювати та передавати власний досвід іншим своїм колегам, також бути здатним до певної рефлексії та володіти новітніми педагогічними технологіями.

Майстерність педагога – це такий комплекс особистісних, а також професійних властивостей особистості педагога, який забезпечує досить високий рівень самоорганізації педагогічної діяльності, до яких власне можна віднести професійні знання, гуманістичну спрямованість діяльності педагога, а також педагогічні здібності та техніку, вважає Т.Дмитренко [32].

Л. Федина стверджує, що педагогічна майстерність – досить високий рівень оволодіння педагогічною діяльністю; певний комплекс спеціальних знань, умінь, а також навичок, професійно важливих якостей вчителя, що дозволяють йому досить ефективно керувати певною навчально-пізнавальною діяльністю учнів, а також здійснювати певним чином цілеспрямований педагогічний вплив і взаємодію [43].

Педагогічна майстерність – це досить висока культура управлінської, організаторської, виховної, а також трудової та ігрової, певним чином громадської діяльності педагога, який наділений певними якостями творчої особистості, що безпосередньо вже дозволяє вирішувати деякі питання навчально-виховної роботи разом з учнями в певних умовах співдружності, а також співтворчості, при цьому враховуючи інтереси та рівень вихованості кожного з них.

Педагогічна майстерність – це інструмент, за допомогою якого, професійно підготовлений вчитель зможе сформувати в учнів мистецькі компетентності і навчити використовувати дані компетентності у повсякденному житті.

Як вважає К. Маслій, педагогічна майстерність – це певний синтез розвиненого психолого-педагогічного мислення, а також системи педагогічних знань, умінь та навичок, а також емоційно-вольових засобів виразності, що безпосередньо в поєднанні з досить високорозвиненими якостями особистості педагога дозволятимуть досить успішно вирішувати певні навчально-виховні

завдання. Так, досить важливим компонентом педагогічної майстерності, відповідно до даного підходу, є певне розвинене психолого-педагогічне мислення, що власне обумовлює творчість у певній педагогічній діяльності. Мислення даного педагога-майстра вже характеризується гнучкістю, самостійністю, а також швидкістю. Воно певним чином опирається на досить розвинену педагогічну спостережливість, а також творчу уяву, що є важливою основою передбачення, без чого власне неможливо педагогічне мистецтво [9].

А. Макаренко наголошує на тому, що секрет педагогічної майстерності певним чином полягає в знанні особливостей педагогічного процесу, власне умінні його побудувати, а також надати йому певного руху. Так, оволодіння педагогічною майстерністю доступне кожному вчителю, якщо він буде працювати над собою, так як основою її формування є безпосередньо практичний досвід [33].

І. Зязюн започаткував досить новий напрям педагогічної науки і власне став засновником наукової школи щодо проблем педагогічної майстерності. Так, його теорія педагогічної майстерності не має жодних аналогів у світі. Власне її інноваційність, а також педагогічна ефективність, вагомість результатів впровадження певним чином зумовили швидке розповсюдження ідей педагогічної майстерності як у вітчизняній так і зарубіжній педагогічній освіті (Польща, Японія, Білорусь та ін. країни). Моральною основою діяльності майстра-педагога, на яких вже ґрунтується теорія педагогічної майстерності, є, власне за І. Зязюном, здатність виступати певним носієм батьківських функцій, при цьому використовуючи владу захисту, підтримки учнів, а також заохочення, перетворюючи безпосередньо авторитет влади на владу авторитету [14].

І. Зязюн стверджує, що майстерність вчителя виявляється не лише у певному успішному розв'язанні різних педагогічних завдань, та досить високому рівні організованого навчально-виховного процесу, а саме й у тих якостях особистості педагога, що породжують дану діяльність та безпосередньо забезпечують її успішність. Дані якості потрібно шукати не тільки в уміннях,

але й у тому «сплаві» певних властивостей особистості, а також її позиції, які саме і дають педагогові змогу певним чином діяти продуктивно та творчо [14].

В. Скакун вважає, що педагогічна майстерність вчителя формується на основі досвіду, а також творчого осмислення засобів навчально-виховної роботи. Виражається власне в застосуванні системи ефективних методів вирішення професійних завдань, а також у високій якості їх виконання, у єдності науки, а також мистецтва та в деякій індивідуалізації педагогічного впливу, в умінні власне спілкуватися, при цьому дотримуючись критеріїв педагогічного такту, також у високій мотивації праці [37].

Л. Ковальчук наголошує на тому, що педагогічна майстерність вчителя є певною характеристикою високого рівня педагогічної діяльності, де критеріями виступають наступні ознаки діяльності: науковість, гуманність, педагогічна доцільність [17].

На думку І. Підласого, сутність педагогічної майстерності – це своєрідний сплав особистої культури, а також знань та світогляду вчителя та його всебічної теоретичної підготовки з досконалим володінням прийомами навчання й виховання, педагогічною технікою, а також передовим досвідом. Він стверджує, що майстерність педагога також виявляється в певних уміннях організувати та визначати навчальний процес, а також активізувати учнів, власне розвивати їхні здібності, безпосередньо допитливість, самостійність, досить ефективно здійснювати виховну роботу, певним чином формувати в учнів досить високу моральність, працелюбність, почуття патріотизму, безпосередньо викликати позитивні емоційні почуття власне в самому процесі навчання [33].

Так, В. Омеляненко вважає, що педагогічна майстерність досить тісно переплітається із поняттям «педагогічне мистецтво». Майстерність – це досить високе мистецтво, вже довершене уміння в певній галузі. На думку В. Омеляненко, педагогічна майстерність – це досить досконале, а також творче виконання вчителем певних професійних функцій власне на рівні мистецтва, де результатом є створення оптимальних соціально-психологічних умов щодо

становлення особистості учня, а також забезпечення високого рівня його інтелектуального та морально-духовного розвитку. Вона містить низку деяких структурних компонентів: професійні знання, морально-духовні якості, соціально-педагогічні якості, а також педагогічну техніку [33].

Г. Кособуцька зазначає, що педагогічна майстерність вчителя певним чином формується та удосконалюється на основі його творчої завзятості та активності, а також пошуково-перетворюючої діяльності у навчально-виховному процесі. Саме тому творчий вчитель, можливо, ще не встиг стати майстром, але його творчість вже стала необхідною умовою формування мистецької компетентності молодших школярів. Досить високого рівня майстерності педагог досягає тільки на основі педагогічної творчості та за рахунок сумлінності, працелюбства, завзятості, вміння долати труднощі, а також удосконалення умінь на навичок в процесі накопичення практичного досвіду [19].

В. Сухомлинський наголошував на тому, що, якщо з часом педагог не буде змінюватися і кожен прожитий день нічого не додає до його духовного багатства, він певним чином стає бридким, а також ненависним для оточуючих. А це вже буде більше, ніж професійна смерть. Власне тому відсутність у вчителя культури, інтелігентності, а також прагнення розвивати дані якості в собі – не сумісне з його професійним обов'язком [21].

Так, до важливих системних компонентів рівня сформованості педагогічної культури сучасного вчителя відносяться такі:

- психолого-педагогічну компетентність, а також розвинене педагогічне мислення;
- гуманістичну позицію вчителя щодо учнів та власне його здібність бути вихователем;
- повну освіченість у предметі, що викладає, а також володіння сучасними педагогічними технологіями;
- певний досвід творчої діяльності, а також вміння обґрунтувати власну педагогічну діяльність як систему (виховну, дидактичну, методичну),

здатність розробити авторський освітній проект;

- культуру професійної поведінки, а також способи саморозвитку, вміння саморегулювання власної діяльності, а також спілкування [17].

Зовні педагогічна майстерність вчителя – це певне вирішення різноманітних педагогічних завдань, власне успішна організація навчально-виховного процесу, а також отримання відповідних результатів. Сутність педагогічної майстерності полягає в деяких професійних та власне особистісних якостях, які безпосередньо породжують дану діяльність, а також забезпечують її ефективність. Досить важливими професійними якостями сучасного вчителя є дисциплінованість, працелюбність, працездатність, відповідальність, вміння поставити мету, також обрати шляхи її досягнення, організованість та наполегливість, систематичне та досить планомірне підвищення свого професійного рівня, бажання формувати та розвивати в учнів ключові компетентності.

К. Віаніс-Трофименко вважає, що одним з важливих напрямків вдосконалення та розвитку педагогічної майстерності є самоосвіта вчителя початкової школи. Самоосвіта кожного вчителя, як і кожної людини зокрема, будується з урахуванням індивідуальних особливостей. Самоосвіта вчителя залежить від його вміння організувати свій особистий час, спланувати індивідуальний план самоосвіти та реалізувати його. Самоосвіта, будучи самостійною пізнавальною діяльністю, вимагає від особистості цілеспрямованого саморозвитку – розвитку психічних властивостей, якостей, інтелектуальних, організаційних умінь і навичок [6].

Сприяння розвитку професіоналізму вчителів початкових класів вважається важливою складовою у підвищенні кваліфікації фахівців. Для вирішення даної мети організовуються заходи щодо вдосконалення знань педагогічних кадрів у різних формах: тематичні курси підвищення кваліфікації, семінари, науково-методичні, науково-експериментальні конференції, індивідуальні та групові консультації.

Отже, педагогічна майстерність вчителя, як найвищий рівень розвитку його професіоналізму, безпосередньо полягає в умінні організувати навчальний процес, а також досягти бажаного результату, власне творчого розвитку учнів, формування їх мистецької компетенції та використання її в подальшому житті.

1.2. Елементи педагогічної майстерності

Педагогічна майстерність – це певний комплекс якостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності педагога. Численні науковці стверджують, що головними складовими педагогічної майстерності вчителя є :

- професійне знання предмету та методики його викладання;
- професійна спрямованість;
- педагогічні здібності;
- педагогічна техніка [32].

Так, професійна спрямованість педагога безпосередньо виявляється у позитивному відношенні до власної професії, а також бажання удосконалитись.

Визначають такі стадії розвитку професійної спрямованості:

- формування певного досить стійкого інтересу до професійної діяльності;
- виявлення інтересу до професії як відображення потреби її набуття;
- формування цілеспрямованості щодо оволодіння основами педагогічної майстерності;
- становлення певного комплексу якостей, які безпосередньо є професійно значущими для діяльності педагога.

Професійні знання – це знання предмету, що викладається, також його методики, безпосередньо педагогіки, а також психології, уміння синтезувати науки, що вивчаються [31].

Педагогічні здібності – це узагальнена сукупність таких індивідуально-психологічних особливостей особистості педагога, а також особистісних якостей та станів, які певним чином забезпечують досягнення значних результатів власне у педагогічній діяльності [14].

Від сучасного педагога вимагаються не лише природні задатки, але, і досить великі фізичні, розумові та власне емоційно-вольові затрати, які, певним чином, стимулюють розвиток професійних здібностей. Власне такої розгорнутої кваліфікаційної характеристики не має жодна інша професія. Тому, педагог має володіти досить різнобічними здібностями оратора, організатора, аналітика, а також універсала, психолога.

Педагогічна майстерність – вияв високого рівня педагогічної діяльності, як наукова проблема постала у ХІХ ст. Дослідники педагогіки тлумачать її як найвищий рівень педагогічної діяльності, який виявляється в тому, що у відведений час педагог досягає оптимальних наслідків, «синтез наукових знань, умінь і навичок методичного мистецтва і особистих якостей учителя», комплекс властивостей особистості педагога, що забезпечує високий рівень самоорганізації педагогічної діяльності.

Ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді. Розглядається як вияв власного «Я» у професії, як самореалізація особистості вчителя в педагогічній діяльності, тому визначається як вища, творча його активність, що передбачає доцільне використання методів і засобів педагогічного взаємовпливу в кожній ситуації навчання та виховання. Така доцільність є результатом засвоєння системи знань і уявлень про закони навчання, технології розвитку дитини, а також індивідуальні особливості педагога, його спрямованість, здібності та психофізичні дані.

Критеріями педагогічної майстерності є гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність).

До елементів педагогічної майстерності належать:

1. Гуманістична спрямованість діяльності. Полягає в спрямованості діяльності педагога на особистість іншої людини, утвердження словом і ділом найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки й стосунків. Передбачає гуманістичний вияв його ціннісного ставлення до педагогічної діяльності, її мети, змісту, засобів, суб'єктів. Той, хто не любить і не поважає дітей, учнів, не може досягти успіху в педагогічній праці, бо тільки щира любов і глибока повага педагога до вихованців породжують відповідну любов і повагу до нього, до його ідей, поглядів, переконань, знань, які він вчить здобувати;

2. Професійна компетентність, професіоналізм. Передбачають наявність професійних знань (суспільних, психолого-педагогічних, предметних, прикладних умінь та навичок), їх змістом є знання предмета, методики його викладання, знання педагогіки і психології. Особливостями професійних знань є їх комплексність (потребує вміння синтезувати матеріал, аналізувати педагогічні ситуації, вибирати засоби взаємодії), натхненність (висловлення власного погляду, розуміння проблеми, своїх міркувань);

3. Професіоналізм педагога – це сукупність психофізіологічних, психічних та особистісних змін, які відбуваються в людині у процесі оволодіння знаннями та довготривалої діяльності, що забезпечують якісно новий, вищий рівень вирішення складних професійних завдань;

4. Педагогічний професіоналізм – уміння вчителя мислити та діяти професійно. Охоплює набір професійних властивостей та якостей особистості педагога, що відповідають вимогам учительської професії; володіння необхідними засобами, що забезпечують не тільки педагогічний вплив на вихованця, але і взаємодію, співробітництво та співтворчість з ним.

Для активного співробітництва з вихованцями вчителю необхідна мобілізація інтелекту, волі, моральних зусиль, організаторського хисту та вміле оперування засобами формування моральних, інтелектуальних та духовних засад у школярів. Він повинен володіти широким арсеналом інтелектуальних, моральних та духовних засобів, що забезпечують педагогічний вплив на учня. До інтелектуальних засобів належать:

1. кмітливість;
2. професійне спрямування;
3. сприйняття, пам'яті, мислення, уяви;
4. розвиток творчих здібностей учня.

До моральних:

- ◆ любов до дітей;
- ◆ педагогічна справедливість;
- ◆ вимогливість;
- ◆ повага до виховання.

5. Педагогічні здібності. Сукупність психічних особливостей вчителя, необхідних для успішного оволодіння педагогічною діяльністю, її ефективного здійснення;

6. Головною здібністю, що об'єднує всі інші, є толерантність, чутливість до людини, до особистості, яка формується. З нею тісно взаємодіють:

➤ комунікативність (потреба у спілкуванні, здатність легко налагоджувати контакти, викликати позитивні емоції у співрозмовника й відчувати задоволення від спілкування);

➤ перцептивні здібності (професійна проникливість, пильність, інтуїція, здатність сприймати і розуміти іншу людину, її психологічний стан за зовнішніми ознаками);

➤ динамізм особистості (здатність активно впливати на іншу особистість);

➤ оптимістичне прогнозування (передбачення розвитку особистості з орієнтацією на позитивне в ній);

➤ креативність (здатність до творчості, генерування нових ідей);

➤ впливовість (здатність вплинути на психічний і моральний світ дітей в певному напрямі).

7. Педагогічна техніка (мистецтво, майстерність, уміння). Є сукупністю раціональних засобів, умінь та особливостей поведінки вчителя, спрямованих

на ефективну реалізацію обраних ним методів і прийомів навчально-виховної роботи з учнем, учнівським колективом відповідно до мети виховання, об'єктивних та суб'єктивних їх передумов. Вона передбачає:

- наявність специфічних засобів, умінь, поведінки педагога;
- високу культуру мовлення;
- здатність володіти мімікою, жестами;
- уміти відповідно одягатися, стежити за своїм зовнішнім виглядом;
- уміння керуватися основами психотехніки (уміння керувати собою);
- здатність до “бачення” внутрішнього стану вихованців і адекватного впливу на них.

8. З розвитком педагогіки та психології як науки і практичної діяльності поряд з поняттям «педагогічна техніка», яке відображає тільки суб'єктивні особливості навчально-виховного процесу (контроль педагога за своїми емоціями, настроєм, поведінкою, перцептивно чуттєвим сприйняттям зовнішніх предметів, технікою мовлення) стали використовувати і термін «педагогічна технологія» (знання про майстерність), який стосується проблем планування та організації навчального процесу;

9. Педагогічна технологія є комплексом знань, умінь і навичок, необхідних учителю для вирішення стратегічних, тактичних, а також процедурних завдань під час навчально-виховного процесу. Йдеться про систему взаємодії вчителя з учнями, способи добору та впорядкування навчального матеріалу згідно з вимогами теорії пізнання. Іншими словами, педагогічна технологія є описом системи дій учителя та учнів, які слід виконати для оптимальної реалізації навчального процесу.

Складовими педагогічної технології є володіння мистецтвом спілкування з дітьми, вміння керувати своєю увагою та увагою дітей, здатність, за зовнішніми ознаками поведінки дитини, визначати її душевний стан тощо. Уміння налагоджувати оптимальні взаємостосунки з дітьми, змінювати їх

відповідно до розвитку учнів і їхніх вимог до вчителів є важливим компонентом педагогічної майстерності.

Значний інтерес представляє класифікація деяких вмінь вчителя як основи педагогічної майстерності, яка була розроблена англійським ученим І. Врагом. Так, науковець виділяє такі групи вмінь та здібностей:

- спрямованість на учнів у процесі навчання з індивідуальним підходом до кожного з них;
- уміння працювати в групах із досить широким спектром здібностей учнів;
- здатність керувати роботою малих груп;
- готовність до керівництва індивідуальними заняттями;
- уміння працювати з обдарованими, а також здібними учнями та з відстаючими учнями;
- врахування власне індивідуальних особливостей дітей, а також їхніх культурних, релігійних та соціальних уподобань;
- здатність до управління навчальною динамікою учнів із певним використанням засобів, які відповідають індивідуальним особливостям [33].

Про співвідношення професійної компетентності та педагогічної майстерності досить вичерпну відповідь надав А. Макаренко. Так, відкидаючи певні твердження про повну залежність педагогічної майстерності саме від уроджених особливостей, а також задатків, він доводив її зумовленість рівнем власне професійної компетентності. Науковець наголошував на тому, що майстерність педагога – це досить високе мистецтво навчання, а також виховання, що постійно вдосконалюється і доступне кожному педагогу. В його основі лежать професійні вміння, знання, а також здібності. Педагогічна майстерність заснована на вміннях, кваліфікації, на думку А. Макаренка – це знання педагогічного процесу, вміння його побудувати, а також надати руху. Розвивається вона на основі практичного досвіду. Але, на думку А. Макаренка, не будь-який досвід вже стає джерелом професійної майстерності. Таким джерелом є тільки праця, яка осмислена з погляду сутності, цілей, а також

технології діяльності, це певним чином сплав індивідуально-ділових якостей, а також професійної компетентності педагога [33].

Так, розвиток професійної майстерності в сучасному освітньому просторі вимагає чіткої уяви її структурних компонентів, що власне слугує основою щодо формування необхідного якісного утворення. Також слід підкреслити, що в даному проблемному питанні також відсутня єдина думка щодо його вирішення. Наприклад, вже запропонована Л. Крамущенко структура педагогічної майстерності включає наступні взаємопов'язані елементи: система професійних знань, педагогічна направленість, здібності до педагогічної діяльності, педагогічна техніка [31].

1.3. Мистецька компетентність молодших школярів і вплив педагогічної майстерності вчителя на її формування

Мистецька компетентність це здатність до застосування професійно профільованих мистецьких знань, умінь і навичок, які становлять теоретичну та діяльнісно-технологічну основу освітньої галузі «Мистецтво» загалом та окремих його змістових ліній. Складниками мистецької компетентності є музична, образотворча, мистецько-синтетична.

Завданнями професійної діяльності вчителя початкової школи є навчання, розвиток та виховання молодших школярів. З огляду на це, професійну компетентність учителя початкової школи конкретизовано як здатність до педагогічної діяльності, організації навчально-виховного процесу у початковій школі на рівні сучасних вимог; здатність результативно діяти, ефективно розв'язувати стандартні та проблемні професійні задачі, що виникають у процесі навчання, виховання й розвитку учнів початкової школи. Основою цієї здатності становить єдність теоретичної і практичної готовності педагога до здійснення педагогічної діяльності, що виявляється у наявності системи знань, умінь, ціннісних ставлень до професійної діяльності та досвіді їх реалізації на практиці.

Необхідною умовою набуття вчителями початкової школи професійної компетентності є належний рівень розвитку в них загальних компетентностей: загальнонавчальної, інформаційно-аналітичної, дослідницько-праксеологічної, комунікативної, громадянської, етичної, соціокультурної, компетентності міжособистісної взаємодії, адаптивної, рефлексивної, здоров'язбережувальної компетентностей та інформаційно-комунікаційної компетентностей. Для здійснення навчальної діяльності учителем початкової школи, а також для навчання впродовж усього життя, особливо важливим є володіння загальнонавчальною, інформаційно-аналітичною, дослідницько-праксеологічною й комунікативною компетентностями.

Зміст навчальних предметів художньо-естетичного циклу (освітньої галузі «Мистецтво») у загальноосвітніх навчальних закладах спрямований на розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів, формування їх художньо-образного, асоціативного, критичного мислення; створення сприятливих умов для продукування креативних ідей, реалізацію власних творчих потреб у художній діяльності та пізнанні, засвоєння образного змісту творів мистецтва, що відкриває широкі можливості ефективного впливу на формування патріотизму, моралі та інших загальнолюдських цінностей у школярів.

Ураховуючи спрямування навчання на засадах «педагогіки партнерства», в основі якої стоїть спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками та компетентнісний підхід у навчанні, стала потреба розбудови нового освітнього середовища. Таке інформаційно-освітнє середовище, що діє на основі новітніх інформаційно-комунікаційних технологій надає можливість впроваджувати в навчанні мистецтву електронних підручників, посібників, зошитів, використання інформаційно-цифрових і мультимедійних технологій та новітніх досягнень техніки для здійснення мистецьких проєктів, віртуальних подорожей до концертних залів і музеїв у процесі користування електронними платформами, мистецькими сайтами тощо, що значно підвищить ефективність роботи педагога та управління освітнім мистецьким процесом і водночас

уможливлуватиме індивідуальний підхід до навчання та творчий індивідуальний розвиток кожної особистості учня в сфері мистецтва.

Педагогічна майстерність вчителя образотворчого мистецтва передбачає наявність сформованої у нього системи якостей (рефлексивність, креативність, здатність передбачати та проектувати, ерудиція, активність, сила волі та ін.), що і характеризують його як творчу, а також цілісну особистість, певного оригінального стилю творчої діяльності, що безпосередньо відрізняється доцільністю, а також універсальністю. До важливих ознак професіоналізму вчителя образотворчого мистецтва потрібно віднести володіння певними спеціальними знаннями, а також засобами художньо-естетичної, образотворчої діяльності.

Особливий інтерес викликає функціонально-діяльнісний підхід щодо питань професіоналізму, а також майстерності, який був запропонований Г. Падалка. Найважливішою функцією вчителя науковець вважає перетворення об'єкта виховання (учня) в суб'єкт самовиховання, також самоосвіти та власне саморозвитку. При цьому професіоналізм науковець вбачає саме в умінні педагога аналізувати компоненти власної педагогічної діяльності. Тому високим проявом педагогічної творчості Г. Падалка вважає педагогічне мистецтво, подвижництво, новаторство. Розводячи поняття «професіоналізм», а також «майстерність», автор відносить майстерність не до окремого вміння, а до певної сукупності вже сформованих умінь [29].

Система цінностей вчителя образотворчого мистецтва складається з взаємопов'язаних підсистем:

- створення певних умов щодо розвитку творчої особистості учня, а також спрямованості на стимулювання даного розвитку;
- організації ефективної навчально-пізнавальної діяльності у галузі образотворчого мистецтва;
- продуктивних умов щодо професійного становлення, а також самовдосконалення та розвитку педагогічної, а також образотворчої майстерності;

- технологій навчання образотворчому мистецтву на досить високому, творчому рівні [28].

Викладання мистецьких дисциплін початкової школи базується на основі Концепції нової української школи, що пов'язується з реалізацією компетентнісного підходу та забезпечує: зміни підходів до підготовки і проведення уроку як основної форми організації навчальної діяльності в умовах класно-урочної системи навчання (певне структурування, встановлення міжпредметних зв'язків, конструювання на засадах міжпредметної інтеграції); розширення діапазону організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії, що мають на меті практичну спрямованість навчання і базуються на взаємозв'язках урочної та позаурочної діяльності.

Компетентнісно орієнтовані уроки мистецьких дисциплін сприяють цілісному сприйняттю навчального матеріалу, формуванню системного мислення, позитивного емоційного ставлення до пізнання. Одним із пріоритетних завдань навчання мистецтву в початковій школі має стати *встановлення міжпредметних зв'язків* у вигляді моментів включення в урок запитань і завдань із матеріалу інших навчальних предметів, що мають допоміжне значення для вивчення теми й сприяють глибшому сприйманню та осмисленню певного поняття, залученням додаткового матеріалу, використанню інформаційно-цифрових і мультимедійних технологій. Викладання мистецьких дисциплін може проходити через *інтегровані уроки* (коли у межах одного уроку вивчається матеріал різних навчальних предметів), а також *бінарні інтегровані уроки* (коли у межах двох уроків поспіль опрацьовується матеріал двох і більше навчальних предметів). Такі уроки можуть проводитись як одним учителем, так і двома вчителями. Основою ефективності таких уроків є чітке визначення мети і відповідне їх планування для забезпечення різнобічного розгляду учнями певного об'єкта, поняття, явища з використанням засобів різних навчальних предметів та педагогічної майстерності вчителя.

Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів передбачає розширення діапазону форм організації навчання, методів та способів навчальної взаємодії у взаємозв'язку *урочної та позаурочної діяльності*. Тож із метою застосування учнями здобутих у процесі навчальної діяльності знань, умінь і навичок у позаурочний час можуть організовуватися різноманітні виховні заходи із предметів художньо-естетичного спрямування. У випадках, коли програмовий матеріал різних навчальних предметів дозволяє інтегрувати його в межах одного навчального дня, можуть організовуватися так звані «тематичні дні», коли всі уроки за розкладом спрямовують на реалізацію єдиної виховної мети, що знаходить логічне продовження у виховному заході. Резервом оптимізації навчального процесу на компетентнісних засадах є його *практична спрямованість*. З цією метою пропонується розширення діапазону організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії, з огляду на формування способу дій, що передбачає залучення учнів до практичної діяльності. Пріоритет належить засвоєнню навчального матеріалу у процесі екскурсій, квестів, організації і проведення конкурсів, зустрічей, практикумів. Серед методів навчання мають домінувати інтерактивні, методи навчання у русі, а діапазон навчальної взаємодії школярів має розширюватися поступово: у 1-2 класах – це переважно робота в парах і в малих групах (3 учні), у 3-4 класах – групова, командна робота.

Предметна мистецька компетентність (музична, образотворча, хореографічна, театральна, екранна) – це здатність до пізнавальної і практичної діяльності у певному виді мистецтва. Вона формується у процесі опанування учнями системи знань та уявлень у сфері певного виду мистецтва (знаннєвий компонент), набуття ними художньо-творчого досвіду з мистецтва (діяльнісний компонент), виховання ціннісних орієнтацій щодо мистецтва та мистецької діяльності (ціннісний компонент).

Під час опанування учнями різних видів мистецтва формуються міжпредметні естетичні компетентності – здатність учня орієнтуватися в

естетичних нормах різних сфер соціуму відповідно до сформованих естетичних ідеалів і цінностей, системи інтегрованих мистецьких знань і досвіду.

Для того, щоб навчитися спрямовувати думку учня в потрібному для його розвитку напрямі, сучасний вчитель образотворчого мистецтва повинен постійно навчитися керувати власними потоками свідомості. Від педагога вимагається розуміння не тільки «що і за яких умов» повинно відбуватися, але й «як це безпосередньо повинно відбуватися» та «як він, вчитель, може це зробити для того, щоб воно дійсно відбулося». Так, тільки теоретичного знання тут вже недостатньо, слід звернутися до власної почуттєвості, а також рефлексивно уявити, як це відбувається у власній свідомості. Навчитися певним чином на власному досвіді, у процесі самопізнання відсторонено спостерігати процес мислення, а також перебіг почуттів. Для цього вже недостатньо оволодіти лише психологічною рефлексією, а потрібно доповнити її комплексом методів певного феноменологічного самопізнання. Так, почати, наприклад, із деяких спроб переключати власну увагу з положень щодо викладання теоретичних основ, а також технік образотворчого мистецтва на певні процеси, що вже відбуваються у власній свідомості [19].

Педагогічне спілкування вчителя образотворчого мистецтва з учнями у процесі навчання певним чином створює найкращі умови щодо розвитку їх мотивації, а також творчого характеру навчального процесу, для правильного формування особистості учня, також забезпечує сприятливий емоційно-почуттєвий клімат у класі [29].

Важливою умовою системного підходу щодо організації навчання як цілісного, а також ефективного процесу формування мистецької компетентності є творча взаємодія вчителя та учня. У даній системі взаємозв'язку вчитель образотворчого мистецтва є вже тією ланкою, яка власне спрямовує, а також стимулює активно-пізнавальну діяльність сучасного учня. Саме тому сучасна система навчання, власне її динаміка розглядається як єдина система сукупної діяльності вчителя та учня, як певний різновид людської діяльності, що має двобічний характер, а також обов'язково

передбачає творчу взаємодію суб'єкта (власне вчителя образотворчого мистецтва), а також об'єкту (учня). Творча взаємодія вчителя та учня у системі «вчитель образотворчого мистецтва – мистецтво – учень», є елементом педагогічної системи. Дії педагога утворюють деяку послідовність, що містить наступні складники: власний аналіз, підготовка і створення проекту творчої взаємодії у навчальному процесі, також реалізація цього проекту, здійснення, контроль, а також коригування конкретних дій з метою подальшого вдосконалення процесу [29].

Вчитель образотворчого мистецтва – це досить компетентний в психолого-педагогічній, а також мистецькій галузі фахівець, який безпосередньо уміє репродукувати на досить високому рівні художньо-професійні знання, вміння, а також навички, а власне кінцевим результатом педагогічної діяльності вважає формування певної творчої особистості учня, також розкриття його потенційних можливостей в мистецькій галузі, власне розвиток художньо-образного мислення, його інтелектуальних та творчих здібностей, їх емоційно-духовної сфери, а також естетичних смаків та власне загальної культури. Рівень педагогічної майстерності вчителя образотворчого мистецтва безпосередньо залежить від ступеню розвитку професійно-педагогічного мислення, а його педагогічна творчість вже проявляється у виборі досить ефективної моделі професійного розвитку учнів, також створенні нових технологій навчання та виховання, досить вдалому комбінуванні традиційних, а також інноваційних форм та методів.

Отже, вплив педагогічної майстерності вчителя на формування мистецької компетентності молодших школярів – це комплекс професійних властивостей особистості, що забезпечують високий рівень самоорганізації педагогічної діяльності через володіння можливостями своєї дисципліни для навчання та виховання. Педагогічна майстерність вчителя образотворчого мистецтва ґрунтується на високому професіоналізмі педагога, власне його загальній культурі, а також педагогічному досвіді.

Висновки до розділу 1

1. Визначили поняття та сутність педагогічної майстерності.

Педагогічна майстерність – комплекс особистісних та професійних властивостей педагога, що певним чином забезпечує високий рівень самоорганізації педагогічної діяльності.

Педагогічна майстерність – це досить висока культура управлінської, організаторської, виховної, а також трудової, ігрової та власне громадської діяльності вчителя, наділеного якостями творчої особистості, що дозволяє вирішувати всі питання навчально-виховної роботи разом з учнями в умовах співтворчості, при цьому враховуючи інтереси, а також рівень вихованості кожного.

2. Розглянули елементи педагогічної майстерності.

Головними складовими педагогічної майстерності вчителя початкових класів є наступні компоненти: професійне знання предмету, методики його викладання; професійна спрямованість; педагогічні здібності; педагогічна техніка. Професійна спрямованість виявляється у позитивному відношенні до професії, бажання удосконалюватись. Професійні знання – знання предмету, що викладається, його методики, педагогіки та психології, уміння синтезувати науки, які вивчаються. Педагогічні здібності – узагальнена сукупність таких індивідуально-психологічних особливостей особистості вчителя та особистісних якостей та станів, які забезпечують досягнення високих результатів у педагогічній діяльності.

3. Встановили, що формування мистецької компетентності учнів молодших класів більш ефективно саме за допомогою педагогічної майстерності вчителя. Майстерність – це досить високе мистецтво, вже довершене уміння в певній галузі. Педагогічна майстерність – це досить досконале, а також творче виконання вчителем певних професійних функцій на рівні мистецтва, де результатом є створення оптимальних соціально-психологічних умов щодо становлення особистості учня, а також забезпечення високого рівня його інтелектуального та морально-духовного розвитку.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ МИСТЕЦЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

2.1. Діагностика рівня розвитку мистецьких компетентностей учнів початкових класів

Проведено експериментальне дослідження на базі школи Комунальна установа Сумська спеціалізована школа І-ІІІ ст. №25, м. Суми. Мета дослідження – виявлення рівня розвитку мистецьких компетентностей учнів молодших класів. У дослідженні взяли участь учні 4 класу.

Експериментальне дослідження складалося з 3 етапів:

1. Констатувальний.
2. Формувальний.
3. Контрольний.

На констатувальному етапі дослідження обрано діагностичний інструментарій, за допомогою якого проводилося дослідження, по виявленню рівня сформованості мистецьких компетентностей учнів початкових класів.

Виділили такі рівні творчого мислення учнів 4 класу:

1. Низький - 45 %(13 учнів).
2. Середній - 35%(10 учнів).
3. Високий - 20% (6 учнів).

На формувальному етапі дослідження була апробована система уроків образотворчого мистецтва, на яких формувалися мистецькі компетентності учнів початкових класів.

На контрольному етапі було проведено повторне обстеження учнів початкових класів з метою виявлення динаміки розвитку їх мистецьких компетентностей.

Для визначення рівня мистецьких компетентостей учнів початкових класів нами було використано завдання «Створи пісню», яке спрямоване на визначення рівня творчого мислення молодших школярів.

Всі учні проявили інтерес до завдання творчого типу, що давало можливість проявити себе у ролі поета і композитора. Використовуючи методичні поради науковців, налаштували учнів на творче вирішення завдання: перед виконанням завдання учні пригадали казку про Незнайка і його пригоди – як персонаж Носова хотів стати художником, музикантом, поетом і що з цього вийшло. Вчитель звертався до дітей з проханням допомогти герою казки і повправлятися у створенні віршів і пісень. Для цього на дошці були написані рими, з якими Незнайко ніби-то ніяк не міг впоратися.

Такий творчий прийом виявився досить вдалим і дав свої результати на основі завдання, визначили рівні сформованості творчого мислення молодших школярів (див. табл. 2.1): *Низький рівень* – 45 % (13 учнів) – обмежилися складанням 4- рядкового віршу, учень не відстоює свої ідеї, а іноді їх навіть немає; не відчуває певних здивувань з приводу різних ідей, а також подій; не любить вивчати новий матеріал без сторонньої допомоги.

Середній рівень – 35% (10 учнів) – зробили спробу виразити себе у 8-10-12-ти рядкових віршах, учень не завжди бажає вивчати пристрій механічних речей; не завжди проявляє інтерес до нових речей та ідей; ставить перед собою високі ідеї, але не може досягти їх; не дуже стурбований, коли однокласники, вчителі або батьки висловлюють своє несхвалення.

Високий рівень – 20% (6 учнів)- виразили себе у 18 -22-рядкових віршах, учень з вираженою допитливістю; любить власне вивчати нові речі; шукає варіативні можливості вирішення завдань; мріє про різні місця; любить ставити перед собою досить складні завдання; проявляє значну наполегливість для того, щоб досягти своєї мети; не дуже стурбований.

Таблиця 2.1

Рівень розвитку мистецьких компетентностей учнів 4 класу на констатувальному етапі дослідження

	Низький	Середній	Високий
4- рядкові вірші	45%	-	-
8-10-12- рядкові вірші	-	35%	-
18-22-рядкових вірші	-	-	20%

Як видно з таблиці 2.1 на високому рівні 20 % учнів 4 класу, на середньому рівні 35% учнів, на низькому рівні 45% учнів.

Для визначення рівня творчої уяви учнів 4 класу нами використовувалась методика «Вербальна (словесна) фантазія» (див. додаток А).

У ході творчої роботи, рівень творчої уяви дитини оцінюється за наступними показниками:

1. Швидкість уяви.
2. Незвичність, оригінальність образів уяви.
3. Багатство фантазії, глибина і деталізованість образів.
4. Емоційність образів.

Швидкість уяви високо оцінюється в тому випадку, якщо дитина придумала сюжет оповідання у відведений час самостійно. Якщо протягом однієї хвилини дитина не вигадала сюжет розповіді, топідскажіть йому якийсь початок.

Незвичність, оригінальність образів уяви оцінюється високо, якщо дитина вигадала , щось таке, що вона не могла раніше де-небудь бачити або чути, або переказала відоме, але при цьому внесла до нього від себе щось нове, оригінальне.

Багатство, глибина та деталізованість фантазії оцінюються за досить великою кількістю різних живих істот, предметів, ситуацій і дій, різноманітних характеристик й ознак, які приписуються всьому цьому в оповіданні дитини, за наявності в оповіданні різноманітних деталей і характеристик образів.

Якщо дитина використовує у своєму оповіданні більше 7 таких ознак, а об'єкт розповіді зображений не схематично, багатство фантазії у неї добре розвинене.

Емоційність образів уяви оцінюється зважаючи на те, наскільки яскраво й захоплено описуються вигадані події, персонажі, їхні вчинки. [33]

Учням пропонувалося виконати наступне захоплююче завдання.

Вигадайте розповідь (історію, казку) про будь-яку живу істоту (людину, тварину) або про щось інше на вибір та викласти її усно протягом 7 хвилин. На побудову теми або сюжету оповідання (історії, казки) відводиться до двох хвилини, і після цього дитина приступає до розповіді. Тому діти працювали дуже швидко.

Результати діагностики рівня творчої уяви учнів 4 класу ми помістили в таблицю 2.2.

Таблиця 2.2

Рівень розвитку творчої уяви учнів 4 класу на констатувальному етапі дослідження

ІП	Шкала оцінки				Загальна кіл-ть балів	Рівень творчої уяви
	1	2	3	4		
Марина А.	2	1	0	2	5	середній
Віталій П.	1	2	1	2	6	середній
Олександр Д.	0	1	0	2	3	низький
Анна Ф.	1	0	1	0	2	низький
Євгенія В.	2	2	2	2	8	високий
Сергій К.	0	1	0	0	1	низький
Вікторія Ж.	2	1	1	0	4	середній
Яна Б.	2	2	1	0	5	середній

Продовження табл. 2.2

Микола П.	1	0	1	1	3	низький
Сергій П.	1	1	0	0	2	низький
Вікторія Д.	0	1	0	2	3	низький
Ярослав Б.	0	1	1	1	3	низький
Владислав Б.	1	0	1	0	2	низький
Дмитро Л.	0	0	0	0	0	низький
Єлизавета К.	2	2	1	2	7	високий
Захар В.	2	2	2	1	7	високий
Анастасія Л.	0	0	2	0	2	низький
Анастасія П.	2	0	1	2	5	середній
Ліза П.	2	2	1	2	7	високий
Марія С.	1	0	1	2	4	низький
Анна Ж.	1	1	2	2	6	середній
Денис О.	2	2	2	2	8	високий
Олег А.	1	0	2	2	5	середній
Віктор П.	2	1	1	2	6	середній
Олег С.	0	1	1	0	2	низький
Дмитро М.	2	1	1	1	5	середній
Микола Ш.	2	2	1	2	7	високий
Олексій О.	1	0	2	0	3	низький
Ніна К.	0	2	2	2	6	середній

Як бачимо з таблиці 2.2 на високому рівні 6 учнів – 20%, на середньому рівні 10 учнів – 35%, на низькому рівні 13 учнів – 45%.

Узагальнені результати констатувального етапу дослідження ми помістили в таблицю 2.3.

Таблиця 2.3

Рівень розвитку мистецьких компетентностей учнів 4 класу
на констатувальному етапі дослідження

Мистецькі компоненти	Рівні		
	Високий	Середній	Низький
Творче мислення	6 (20%)	10 (35%)	13 (45%)
Творча уява	6 (20%)	10 (35%)	13 (45%)

Узагальнивши дані, отримані під час констатувального етапу дослідження, ми зробили висновок, що у 4 класі, 20 % учнів з високим рівнем мистецьких компетентностей. Приблизно 35% учнів 4 класу виявилися на середньому рівні, а переважна більшість учнів 4 класу мають низький рівень сформованості мистецьких компетентностей.

Для того, щоб розвиток мистецьких компетентностей здібностей учнів 4 класу здійснювався більш ефективно, нами розроблена система експериментальних уроків образотворчого мистецтва.

2.2. Формувальний етап дослідження

Одним з основних видів діяльності на уроках образотворчого мистецтва є малювання. Це чи не найцікавіший вид творчої діяльності учнів 4 класу. Малюючи, дитина розвиває себе як фізично, так і розумово, тому що функціонування дрібної моторики безпосередньо впливає на роботу мозку. Діти, які добре малюють логічніше міркують, більше помічають, уважніше слухають. За характером того, що і як зображує дитина, можна судити про його сприйняття навколишньої дійсності, про особливості пам'яті, уяви, мислення. Прояв та розвиток мистецьких компетентностей вчить учнів не просто

дивитися, а бачити, допомагає їм стати неординарними, розвиненими особистостями. [13]

Основними завданнями викладання образотворчого мистецтва у 4 класі є:

- вдосконалення емоційного-образного сприйняття творів мистецтва та навколишнього світу;
- розвиток здатності бачити прояв художньої культури в реальному житті;
- формування навичок роботи з різними художніми матеріалами. [15]

Так, для підвищення мистецьких компетентностей дітей експериментальної групи нами були створені педагогічні умови, використовували в змісті навчання образотворчому мистецтву різні види творчих завдань, які направлені на розвиток мистецьких компетентностей молодших школярів.

На уроках образотворчого мистецтва ми дотримуватися таких принципів:

- наявність варіативності рішень в поставлених навчальних завданнях;
- діалогічність;
- співтворчість;
- можливість здійснення дітьми імпровізаційного пошуку творчого рішення.

Враховуючи результати констатувального етапу дослідження ми розробили тематичне планування експериментальних уроків образотворчого мистецтва, спрямованих на розвиток мистецьких компетентностей учнів 4 класу. Тематичне планування представили в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Тематичне планування експериментальних уроків
образотворчого мистецтва в 4 класі

Тема	Мета	Кількість годин
1. Зображення та фантазія. Конструювання паперового лебедя	Формування художньо-творчої активності особистості, виховання інтересу до предмета,; розвиток уяви, мислення, мовлення, підвищення настрою, знайомство учнів з видами роботи конструювання з паперових смуг, розвиток мистецьких компетентностей, координації на аркуші паперу.	1 год.
2. Для художника будь-який матеріал може стати виразним. Зображення побутового жанру	Ознайомитися з технікою колаж; навчити працювати в техніці колаж; розвивати комунікативні навички учнів; розвиток мистецьких компетентностей, мислення, мовлення.	1 год.
3. Характер ліній.	Ознайомлення з поняттями «графіка», «лінія», формувати вміння зображати лінії на площині, створювати образ дерев, закріплення вміння користуватися графічною технікою, лінією прямою як засобами художньої виразності, розвиток естетичного ставлення до дійсності та вміння творчо передавати форми реального природного світу, сприяти вихованню дбайливого ставлення до природи; розвиток мистецьких компетентностей, мислення, мовлення.	1 год.

Продовження таблиці 2.4

<p>4. Реальність і фантазії. Зображення та реальність. Живопис.</p>	<p>Ознайомлення з поняттям «реальність», формувати вміння зображати на площині птахів, закріплення вміння користуватися палітрою, лінією прямою як засобами художньої виразності, розвиток естетичного ставлення до дійсності та вміння творчо передавати форми реального тваринного світу, сприяти вихованню дбайливого ставлення до птахів; розвиток уяви, мислення, мовлення.</p>	<p>1 год.</p>
---	--	---------------

На формувальному етапі дослідження були реалізовані наступні кроки:

1. Активізували творчу діяльність учнів 4 класу, застосовуючи на уроках образотворчого мистецтва методи та прийоми навчання, які сприяють більш успішному розвитку у них мистецьких компетентностей. Розглянемо основні методи та прийоми, а також приклади з ними, які були використані з учнями 4 класу.

Цікавість або незвичайна форма представлення інформації. Наприклад, на тему: «Книжкова графіка»(див. додаток Б), спонукаємо учнів до колективного дослідження, ставлячи запитання (проблему для обговорення): Чи одне й те саме — ілюстрація й сюжетна композиція? Учням пропонують порівняти картину Т.Яблонської «Над Дніпром» та ілюстрацію В.Полтавця до твору Т.Шевченка «Встала весна».

Думки учнів та висунуті ними ідеї записують на дошці. Діти зазначають, що робота художника над ілюстрацією схожа до роботи над сюжетною композицією. Відмінність полягає в тому, що, ілюструючи твір, художник розкриває графічними засобами думку автора, а працюючи над сюжетною композицією, сам вибирає зміст і образи, по-своєму їх передає й трактує. Так, Т.Яблонська створила сюжетну композицію самостійно, на основі власного

аналізу змісту, образів, натури, а В.Полтавець: художніми засобами розкрив зміст і образи твору великого поета. Спільним є те, що обидва автори спиралися на етюди, замальовки з натури, на свою пам'ять і фантазію, вміння й навички. Створення на уроці ситуації пошуку творчого рішення.

Також нами застосовувалися методи проблемного пошукового характеру. Так, наприклад, на уроці з застосуванням методу пошуку рішення по темі «Повітряна перспектива», нами ставилися такі цілі та завдання: Дидактична задача: згадати як іде дощ, світить сонце, представити їх і спробувати зобразити на папері.

Цілі: активізація творчої діяльності; придбання навички самостійно приймати рішення, самостійне здійснення творчого задуму.

Вчитель: Об'єднавши учнів класу в декілька груп, він пропонує представникам кожної групи через хвилину представити його на папері».

Підсумок уроку – виставка робіт учнів 4 класу.

Ще одним прикладом подібного завдання: розробити ескіз літери, з'єднавши її з будь-яким образом (людини, тварини, рослини, будь-якого предмета). Наприклад, буква К – клоун, буква З – заєць, буква Т – троянда.

2. На уроках образотворчого мистецтва застосовувалися дидактичні ігри.

Введення в заняття ігрових моментів значно активізує пізнавальний інтерес учнів 3 класу до уроку і впливає на рівень їх творчої активності. Наприклад, учням пропонується вирішити казкову завдання – знайти і намалювати для Івана-царевича «Те – не знаю що». Учні дуже емоційно реагували, вони були в захваті від гри.

3. Інтеграція з іншими предметами.

Основні міжпредметні зв'язки здійснюються з уроками музики та літературного читання. Наприклад, на вступних уроках при ознайомленні з новою темою, застосовували прослуховування музичних творів на подібну тему, читання віршів (наприклад, тема «Осінь», було прослухано музичний твір на осінню тему (Вівальді, час року «Осінь»), прочитані на тему осені, а потім дітям було запропоновано намалювати те, що було нав'язно почутим.

4. Індивідуальний підхід до учня.

Було враховано індивідуальний характер мистецьких компетентностей у кожного учня, але в той же час намагалися максимально дати кожній дитині можливість проявити себе, здійснити свій особистий творчий задум, і тим самим випробувати радість від творчої праці. Підходили до кожного учня, підбадьорюючи словами «молодець», «добре».

5. Матеріал та обладнання уроку.

У великій кількості українських шкіл учням початкових класів пропонуються додаткові уроки з предмету комп'ютерна графіка. Даний предмет на нашу думку цілковито впливає на формування та розвиток мистецької компетентності молодшого школяра. В нашій країні на даний розвиток звертається особлива увага, наприклад: проводяться всеукраїнські конкурси «Очима дитини про бюджет країни» для учнів молодших класів, де всі бажаючі можуть представити свої роботи з комп'ютерної графіки на розсуд журі. Переможці отримують медалі, кубки, що ще більше, на нашу думку, стимулює учня до творчої праці та розвиває його мистецьку компетентність.

6. Використання різних технік образотворчого мистецтва.

Знайомство учнів з різними техніками образотворчого мистецтва, також сприяє розвитку мистецьких компетентностей.

На уроках образотворчого мистецтва застосовуються такі техніки, як аплікація, колаж, розпис виробів, малювання в різних жанрах. Наприклад, учням дуже подобаються такі образотворчі техніки, в основі яких лежить створення образу на основі кольорової плями: «Монотипія» (відбиток малюнка) та «Видування» (видування чорнила через соломинку).

7. Метод колективних робіт.

Даний метод сприяє придбанню учнями вміння працювати спільно, можливості вести обговорення.

Прикладом застосування даного методу може стати фрагмент уроку на тему «Побутовий жанр». Тема уроку: «Побутовий жанр». (див. додаток В)

Тип уроку: комбінований.

Мета уроку:

навчальна: продовжувати надавати учням початкові відомості про жанри образотворчого мистецтва та вчити їх розрізняти, активно спостерігати навколишній світ і твори мистецтва; ознайомити з творчим жанром – колажем; поглибити знання про пропорції фігури людини в русі; вчити колективно створювати композицію, дотримуючись правил перспективи.

розвивальна: розвивати уміння порівнювати, зіставляти, передавати характерні особливості будови людини в русі; розвивати образне, логічне, просторове мислення, естетичне сприйняття навколишнього світу;

виховна: виховувати в учнів охайність, акуратність, самостійність в роботі, бажання створювати навколо себе прекрасне; стимулювати розвиток допитливості.

Обладнання уроку презентація, зразки робіт побутового жанру, ілюстрації зимових пейзажів та зимових розваг дітей, композиція «Зимовий ранок».

На етапі роботи з картиною учні приступають до роботи.

3 етапи:

- а) зображуємо людину у русі графічно (кольоровими засобами вираження);
- б) кожен учень вирізає свою людину;
- в) створюємо колективно сюжетний колаж, перетворюючи пейзаж на побутовий жанр.

Проявіть свою фантазію – наприклад, придумайте фон, а потім прикрасьте якимось візерунком або малюнком.

- Отже, приступайте до роботи. Я впевнений, що у вас все вийде.

Потрібно ще відзначити, що також для активізації творчої діяльності та розвитку мистецьких компетентностей уроки образотворчого мистецтва проводяться в різних формах: урок-розповідь (бесіда), урок-гра, малювання з природи або по пам'яті. Разом з тим, слід відзначити, що частіше за все проводяться комбіновані уроки, на яких застосовуються сучасні методи. Так для закріплення учнями знань та навичок творчої діяльності молодших

школярів використовують різні форми завдань: доповіді, тематичні малюнки та малюнки на вільну тему.

Для реалізації педагогічних умов учням 4 класу пропонувалися такі тренувальні вправи:

1. «Смішний малюнок».

Мета: підвищення настрою, розвиток загальних творчих здібностей, координації на аркуші паперу.

Прикріпіть аркуш паперу на двері, стіну. Гравці шикуються в одну лінію. Ведучий зав'язує першому очі, підводить його до «Мольберту», дає в руки фломастер і каже, що зараз все малюватимуть одну корову, слона, зайця тощо.

Всі по черзі підходять з зав'язаними очима і домальовують відсутні деталі.

Ну і смішна ж картина виходить!

2. «Використання предметів».

Мета: розвиток уяви, мислення, мовлення.

Вчитель показує який-небудь з предметів, заздалегідь приготованих (клубок ниток, шапка, стакан, стілець, книга, окуляри), та пропонує дітям перерахувати всі випадки вживання даного предмета, які вони знають або можуть уявити.

Гравець, що дає правильну відповідь, отримує фішку.

Виграє учень, який до кінця гри зібрав більшу кількість фішок.

3. «Маленький скульптор».

Мета: вправа спрямована на розвиток уяви та згуртування класу.

Учень певним чином зображує скульптора, інші діти зображують – глину. Скульптор потім задумує виліпити з глини злого вовка. Скульптор веде одну дитину на середину залу і там показує йому, як він повинен встати, що слід зробити, щоб бути досить схожим на злого вовка. Дитина-глина певним чином застигає в заданій позі. Скульптор потім обходить навколо статуї, також милується нею, і власне якщо він незадоволений своєю роботою, то знову показує позу та власне міміку дитині – глині. Вже наступного разу вибирається

інший скульптор, який буде «творити», так, наприклад, виліпити досить смішну людину.

2.3. Контрольний етап дослідження

Після проведення формувального етапу дослідження на контрольному етапі було проведене обстеження з метою виявлення динаміки розвитку мистецьких компетентностей учнів 4 класу.

Для визначення рівня мистецьких компетентностей учнів 4 класу нами були використані завдання у вигляді тестів.

Результати діагностики творчого мислення на контрольному етапі дослідження ми помістили в таблицю 2.5.

Таблиця 2.5

Рівень розвитку творчого мислення учнів 4 класу на контрольному етапі дослідження

ІІ	Р	Л	С	СН	Рівень творчого мислення
Марина А.	21	11	17	22	високий
Віталій П.	9	9	12	8	середній
Олександр Д.	4	4	5	2	низький
Анна Ф.	1	5	3	5	низький
Євгенія В.	15	21	15	11	високий
Сергій К.	10	9	15	11	середній
Вікторія Ж.	5	8	10	15	середній
Яна Б.	12	15	21	15	високий
Микола П.	1	3	5	4	низький
Сергій П.	1	3	0	1	низький

Продовження таблиці 2.5

Вікторія Д.	4	0	3	1	низький
Ярослав Б.	4	0	1	0	низький
Владислав Б.	7	9	10	10	середній
Дмитро Л.	1	0	5	2	низький
Єлизавета К.	18	21	13	17	високий
Захар В.	15	22	21	15	високий
Анастасія Л.	6	9	6	10	середній
Анастасія П.	5	12	3	10	середній
Ліза П.	20	16	14	16	високий
Марія С.	5	2	4	2	низький
Анна Ж.	15	10	3	5	середній
Денис О.	21	16	21	17	високий
Олег А.	7	11	13	9	середній
Віктор П.	9	10	13	12	середній
Олег С.	13	7	11	6	середній
Дмитро М.	13	7	14	9	середній
Микола Ш.	11	16	16	20	високий
Олексій О.	8	12	9	11	середній
Ніна К.	7	10	7	11	середній

Ми можемо побачити з таблиці 2.5 на високому рівні 8 учнів – 27,5%, на середньому рівні 13 учнів – 45%, на низькому рівні 8 учнів – 27,5%.

Таблиця 2.6.

Рівень розвитку мистецької компетентності учнів 4 класу на
контрольному етапі дослідження

Мистецькі компетентності	Рівні		
	Високий	Середній	Низький
Творче мислення	8 (27,5%)	13 (45%)	8 (27,5%)
Творча уява	8 (27,5%)	13 (45%)	8 (27,5%)

Для наочності ми представили рівень розвитку мистецьких компетентностей учнів 4 класу на контрольному етапі в діаграмі (рис.2.1.).

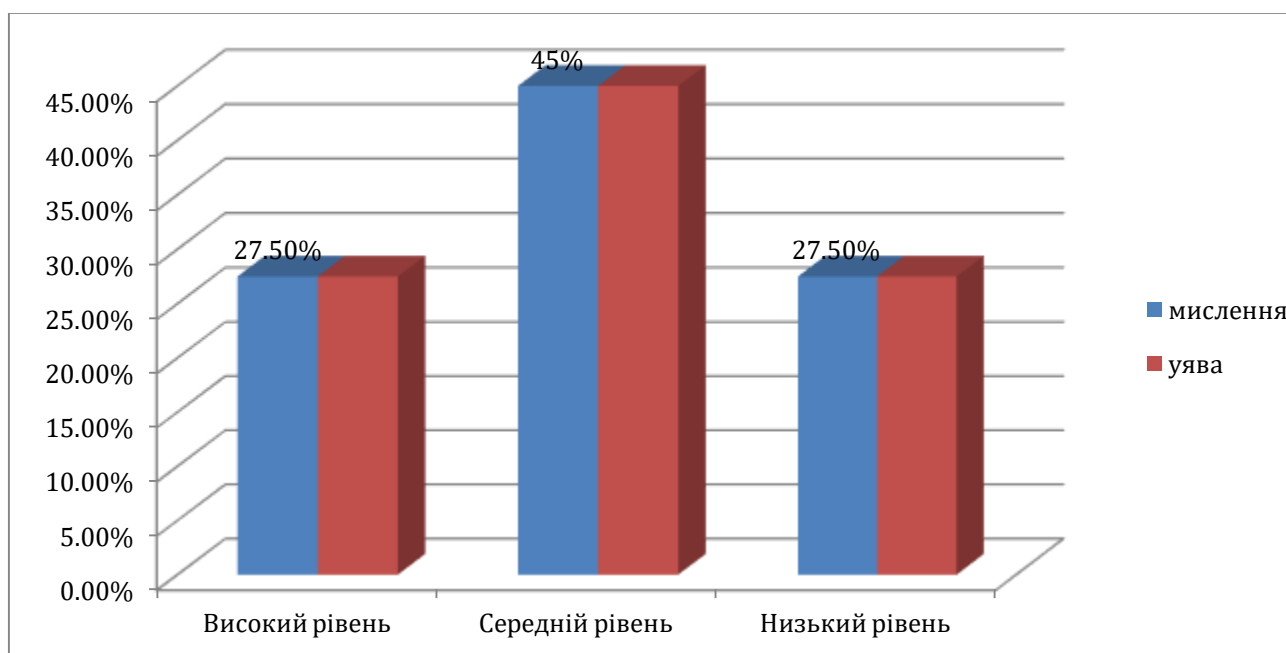

Рис. 2.1. Рівні розвитку мистецьких компетентностей учнів 4 класу на контрольному етапі дослідження

Узагальнивши дані, які ми отримали під час контрольного етапу дослідження, ми зробили висновок, що у 4 класі з високим рівнем мистецьких компетентностей виявилось 27,5% учнів. 45% учнів виявилися на середньому рівні, а низький рівень сформованості мистецьких компетентностей мають

27,5% учнів 4 класу. Для виявлення динаміки розвитку мистецьких компетентностей учнів 4 класу ми оформили результати діагностики на констатувальному та контрольному етапах дослідження в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Динаміка рівня розвитку мистецьких компетентностей учнів 4 класу на констатувальному та контрольному етапах дослідження

Компоненти мистецьких компетентностей	Рівні											
	Високий				Середній				Низький			
	Кон ст. етап		Контр. етап		Конст. етап		Контр. етап		Конст. етап		Контр. етап	
Творче мислення	6	20%	8	27,5%	10	35%	13	45%	13	45%	8	27,5%
Творча уява	6	20%	8	27,5%	10	35%	13	45%	13	45%	8	27,5%

Проведена діагностика показала істотні зміни рівнів мистецьких компетентностей учнів 4 класу.

Під час експерименту нам вдалося підвищити рівень мистецьких компетентностей учнів 4 класу: на констатувальному етапі учнів з високим рівнем мистецьких компетентностей 20 %, а після проведення формувального експерименту, на контрольному етапі дослідження високий рівень був виявлений у 8 учнів, що становить 27,5%. Середній рівень підвищився з 35% до 45%, і низький рівень відповідно зменшився на 17,5%: з 45% до 27,5%.

Цілеспрямована систематична робота на уроках образотворчого мистецтва у 4 класі переконала нас у тому, що вона є важливим педагогічним засобом розвитку мистецьких компетентностей учнів за допомогою педагогічної майстерності вчителя.

Отже, ґрунтуючись на результатах педагогічного експерименту, ми можемо сказати, що певний розвиток мистецьких компетентностей учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва буде ефективним, якщо систематично активізувати мотиваційну сферу учнів; створювати творчу атмосферу, що сприяє вільному прояву творчого мислення дитини; використовувати в змісті навчання різні види творчих завдань, спрямованих на розвиток творчої уяви, використовувати високий рівень педагогічної майстерності.

Висновки до розділу 2

Нами було проведено експериментальне дослідження. Метою даного дослідження є виявлення рівня розвитку мистецьких компетентностей учнів початкових класів.

База дослідження – Комунальна установа Сумська спеціалізована школа І-ІІІ ст. №25, м. Суми. У дослідженні взяли участь учні 4 класу.

Експериментальне дослідження складалося з 3 етапів:

1. Констатувальний.
2. Формувальний.
3. Контрольний.

На констатувальному етапі дослідження обрано діагностичний інструментарій, за допомогою якого проводилося дослідження, виявлено рівень сформованості мистецьких компетентностей учнів початкових класів.

На формувальному етапі дослідження була апробована система уроків образотворчого мистецтва, на яких формувалися мистецькі компетентності учнів початкових класів.

На контрольному етапі було проведено діагностичне обстеження учнів початкових класів з метою виявлення динаміки розвитку їх мистецьких компетентностей. Цілеспрямована систематична робота на уроках образотворчого мистецтва у 4 класі переконала нас у тому, що вона є важливим

педагогічним засобом розвитку мистецьких компетентностей учнів. Грунтуючись на результатах нашого педагогічного експерименту, ми можемо сказати, що розвиток мистецьких компетентностей учнів на уроках образотворчого мистецтва буде ефективним, якщо систематично активізувати мотиваційну сферу учнів та безперервно використовувати педагогічну майстерність вчителя.

ВИСНОВКИ

1. Здійснено аналіз психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури з проблеми дослідження для визначення його теоретичних основ.

Педагогічна майстерність – комплекс особистісних та професійних властивостей педагога, що забезпечує високий рівень самоорганізації педагогічної діяльності.

Педагогічна майстерність – це досить висока культура управлінської, організаторської, виховної, а також трудової, ігрової та власне громадської діяльності вчителя, наділеного якостями творчої особистості, що дозволяє вирішувати всі питання навчально-виховної роботи разом з учнями в умовах співтворчості, при цьому враховуючи інтереси, а також рівень вихованості кожного.

2. Визначено і обґрунтовано вплив компонентів педагогічної майстерності вчителя початкових класів на формування мистецької компетентності молодших школярів.

Сутність педагогічної майстерності полягає в професійних та особистісних якостях, які безпосередньо породжують дану діяльність, а також забезпечують її ефективність. Досить важливими професійними якостями сучасного вчителя є дисциплінованість, працелюбність, працездатність, відповідальність, уміння поставити мету, також обрати шляхи її досягнення, організованість та наполегливість, систематичне та досить планомірне підвищення свого професійного рівня, бажання формувати та розвивати в учнів ключові компетентності.

Майстерність – це досить високе мистецтво, вже довершене уміння в певній галузі. Педагогічна майстерність – це досить досконале, а також творче виконання вчителем певних професійних функцій власне на рівні мистецтва, де результатом є створення оптимальних соціально-психологічних умов щодо

становлення особистості учня, а також забезпечення високого рівня його інтелектуального та морально-духовного розвитку. Вона містить низку структурних компонентів: професійні знання, морально-духовні якості, соціально-педагогічні якості, а також педагогічну техніку.

Отже, педагогічна майстерність вчителя, як найвищий рівень розвитку його професіоналізму, безпосередньо полягає в умінні організувати навчальний процес, а також досягти бажаного результату, власне творчого розвитку учнів, формування їх мистецької компетенції та використання її в подальшому житті.

3. Реалізовано і експериментально перевірено ефективність педагогічної майстерності вчителя початкових класів як умови формування мистецької компетентності молодших школярів.

Базою для проведення дослідної роботи з розвитку мистецьких компетентностей дітей молодшого шкільного віку обрано Комунальну установу Сумська спеціалізована школа І-ІІІ ст. №25, м. Суми. У дослідній роботі взяли участь 29 учнів 4 класу. Мета дослідження: виявлення рівня розвитку мистецьких компетентностей учнів 4 класу на уроках образотворчого мистецтва.

Було обрано комплекс методів навчання при виконанні завдань на уроках образотворчого мистецтва, спрямованих на розвиток мистецьких компетентностей молодших школярів. Загально-педагогічні методи: пояснювально-ілюстративний, метод проблемного навчання, вправа, метод імпровізації, методи трансформації, метод асоціації.

На констатувальному етапі дослідження виявлено рівень розвитку мистецьких компетентностей учнів 4 класу на уроках образотворчого мистецтва: високий рівень відзначений у 20%(6 учнів); цей рівень характеризується в учнів з вираженою допитливістю; які люблять власне вивчати нові речі; середній рівень у 35%(10 учнів); учень не завжди бажає

вивчати пристрій механічних речей; не завжди проявляє інтерес до нових речей та ідей; ставить перед собою високі ідеї, але не може досягти їх; низький рівень у 45% (13 учнів); учень не відстоює свої ідеї, а іноді їх навіть немає; не відчуває певних здивувань з приводу різних ідей.

На формувальному етапі дослідження активізували творчу діяльність учнів 4 класу, застосовуючи на уроках образотворчого мистецтва методи та прийоми навчання, які сприяють більш успішному розвитку у них мистецьких компетентностей.

Результати контрольного етапу дослідження: у 27,5% учнів 4 класу відзначений високий рівень; у 45% учнів 4 класу відзначений середній рівень; у 27,5% учнів 4 класу відзначений низький рівень.

Порівняльний аналіз результатів констатувального та контрольного етапів показав наступні результати: високий рівень збільшився на 7,5%; середній рівень збільшився на 10%; низький рівень зменшився на 17,5%.

Результати дослідження показали, що застосування розробленого комплексу методів в процесі виконання завдань забезпечує розвиток мистецьких компетентностей 4 класу на уроках образотворчого мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агальянова Н. Образотворче мистецтво: стан і проблеми вивчення. *Рідна школа*. 2001. №1. С. 53-55.
2. Антипець В. П. Розвиток творчих здібностей учнів початкових класів як основи креативної особистості. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2015. Вип. 125. С. 279-282.
3. Бражнич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи. *Кривий Ріг*. 2001. 238 с.
4. Бучинський С. Л. Основи грамоти з образотворчого мистецтва. К.: Мистецтво, 2001. 178 с.
5. Валенко Є. В. Як виховати талановитого учня. *Психолог*. 2014. № 11-12. С. 89-93.
6. Варій М. Загальна психологія : навч. посібник. Вид.2-ге випр. і доп. К.: «Центр учбової літератури», 2007. 968 с.
7. Волобуєва Т. Б. Розвиток творчої компетентності школярів. Харків, 2005. 110 с.
8. Горошко Н. Розвиток творчої уяви на уроках образотворчого мистецтва. *Мистецтво в школі*. 2009. № 7. С. 5.
9. Дарда І. М. Розвиваємо здібність малюка до художніх асоціацій. *Обдарована дитина*. 2011. №5. С.38-39
10. Іщенко Н.В., Гордієнко Т.В. Творчі здібності молодших школярів. *Наука III тисячоліття : пошуки, проблеми, перспективи розвитку : матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (25-26 квітня 2018 року) : збірник тез*. Бердянськ : БДПУ, 2018. Ч. 1. С. 134-136.
11. Комаровська О.А. Педагогіка мистецтва в контексті цивілізаційних змін: до проблеми підготовки вчителя. *Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття: матеріали II Міжнарод. наук.-практ. конф.*, 14–

15 квітня 2016 р. МОН України, Київ, ун-т ім. Б. Грінченка та ін.; за заг. ред. Огнев'юка В.О. Київ: Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. С. 7-9.

12. Кардашов В. М. Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Видавничий Дім «Слово», 2007. 296с.

13. Кельнер С. С. Шляхи розвитку творчих здібностей учнів. *Початкова школа*. 2013. №12. С. 2-19.

14. Клименко В.В. Психологічна підтримка творчості учня. *Психолог*. 2002. № 46-47. 347 с.

15. Коновець С.В. Образотворче мистецтво в початковій школі: Метод. посібн. К., 2010. 79 с.

16. Концепція нової української школи. URL: <http://zakinppo.org.ua/kabineti/kabinet-doshkilnoi-pochatkovoi-ta-inkluzivnoi-osviti/pochatkova-osvita/320-nova-ukrainska-shkola/normativna-baza/4468-konceptija-novoi-ukrainskoi-shkoli-onovleno>

17. Кондратова Л.Г. Мистецтво: підручник інтегрованого курсу для 1 кл. закладів загальн. серед. освіти. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан. 2018. 144 с.

18. Кульчицька О. І. Творчі здібності та особливості їх прояву в дитячому віці. *Обдарована дитина*. 2010. № 1. С. 10-14.

19. Литвиненко С.А. Малювання як засіб розвитку творчості молодших школярів. Запоріжжя, 2015. С. 79-83.

20. Лихвар В. Д. Розвиток художньо-творчого потенціалу молодших школярів у процесі образотворчої діяльності: Автореферат дисертації канд. пед. наук: 13.00.07. Херсонський державний університет. Херсон., 2003. 22 с.

21. Луя О.В. Развитие творческого потенциала младших школьников как основы формирования позиции субъекта. Теория и практика: материалы междунар. науч. конф. М.: Буки-Веди, 2012. С. 20-23.

22. Майтак Т. Вплив сучасної системи освіти на розвиток креативності. *Психолог*. №19. 2012. С. 34-36.

23. Макарова О. С. Формування готовності майбутнього вчителя до комунікації з молодшими школярами засобами образотворчого мистецтва: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. Одеса, 2014. – 18с.

24. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі. Х.: Ранок, 2006. 255 с.

25. Манько В.М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін // Соціалізація особистості: зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. К.:Логос. 2000. Вип. 2. С. 153-161.

26. Методичні рекомендації щодо викладання в початковій школі у 2019/2020 навчальному році. URL: <https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-v-pochatkovij-shkoli-u-2019-2020-navchalnomu-rotsi>

27. Мовчан В.Н. Естетика : навч. посіб. К. : Знання, 2011. 527 с.

28. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості. *Обдарована дитина*. 2004. № 6. С. 2-9.

29. Моляко В.О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Психологічна газета*. 2015. №6. С.4-5.

30. Образотворче мистецтво з методикою навчання: курс лекцій до предмета для студентів денної та заочної форми навчання напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта» / укладач І.Е.Майборода. Мукачево: МДУ, 2017. 41 с.

31. Полонский В.М. Словарь по образованию и педагогике. М.: Высш. шк. 2004. 512 с.

32. Пономарьов Я. А. Фази творчого процесу. Дослідження проблем психології творчості. М.: Педагогіка, 2013. 326 с.

33. Равлюк Т. Діагностика та раннє виявлення творчих здібностей учнів. *Вісник Львівського університету. Сер. педагогічна*. 2005. Вип.20. С. 112-118.

34. Романовська Д. Регуляція творчої діяльності учня: створення умов для розвитку творчої особистості. *Психолог*. 2016. №11. С.11-15

35. Рудницька О.П. Світоглядна функція мистецтва. Мистецтво та освіта. 2011. №3. С.10-14.
36. Смагло Н. С. Сучасні аспекти розвитку творчої особистості. Дайджест педагогічних ідей та технологій. 2012. № 3. 335 с.
37. Станіславська Г.П. Розвиток творчих здібностей школярів. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2007. 64 с.
38. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.3 Київ: Рад. школа, 1977. 242 с.
39. Туриніна О. Л. Психологія творчості: Навч. Посіб. К.: МАУП, 2007. 160 с.
40. Умови та етапи розвитку творчих здібностей учнів. URL: <https://lektsii.net/3-40840.html>
41. Черепковська Н. І. Виявлення та стимуляція розвитку творчого потенціалу дітей. *Обдарована дитина*. 2016. №1. С. 18- 21.
42. Шпорова А. В. Інноваційні методи на уроках образотворчого мистецтва. *Початкова освіта*. 2008. № 13. С. 6–7.
43. Шульга Л. М. Розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку на заняттях з малювання: конспект лекцій і занять. К.: ІСДО, 2010. 236 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика «Вербальна (словесна) фантазія»

Пропонуємо дитині вигадати розповідь (історію, казку) про будь-яку живу істоту (людину, тварину) або про щось інше на вибір та викласти її усно протягом 7 хвилин. На побудову теми або сюжету оповідання (історії, казки) відводиться до однієї хвилини, і після цього дитина приступає до розповіді.

У ході творчої роботи фантазія дитини оцінюється за наступними показниками:

1. Швидкість уяви.
2. Незвичність, оригінальність образів уяви.
3. Багатство фантазії, глибина і деталізованість образів.
4. Емоційність образів.

Швидкість уяви високо оцінюється в тому випадку, якщо дитина придумала сюжет оповідання у відведений час самостійно. Якщо протягом однієї хвилини дитина не вигадала сюжет розповіді, то потрібно підказати учню якийсь початок.

Незвичність, оригінальність образів уяви оцінюється високо, якщо дитина вигадала, щось таке, що вона не могла раніше де-небудь бачити або чути, або переказала відоме, але при цьому внесла до нього від себе щось нове, оригінальне.

Багатство, глибина та деталізованість фантазії оцінюються за досить великою кількістю різних живих істот, предметів, ситуацій і дій, різноманітних характеристик й ознак, які приписуються всьому цьому в оповіданні дитини, за наявності в оповіданні різноманітних деталей і характеристик.

Якщо дитина використовує у своєму оповіданні більше 7 таких ознак, а об'єкт розповіді зображений не схематично, багатство фантазії у неї добре розвинене. Емоційність образів уяви оцінюється зважаючи на те, наскільки яскраво й захоплено описуються вигадані події, персонажі, їхні вчинки.

Мозкова атака

Цей прийом полягає у колективній творчій роботі з розв'язання певної складної проблеми. Всіх учнів об'єднує спільна робота над пошуком істини.

Розгляньмо застосування цього методу під час опрацювання учнями теоретичної частини навчального матеріалу з ілюстрування книги (Тема: «Книжкова графіка»). Вчитель спонукає учнів до колективного дослідження, ставлячи запитання (проблему для обговорення): Чи одне й те саме — ілюстрація й сюжетна композиція? Учням пропонують порівняти картину Т.Яблонської «Над Дніпром» та ілюстрацію В.Полтавця до твору Т.Шевченка «Встала весна».

Думки учнів та висунуті ними ідеї записують на дошці. Діти зазначають, що робота художника над ілюстрацією схожа до роботи над сюжетною композицією. Відмінність полягає в тому, що, ілюструючи твір, художник розкриває графічними засобами думку автора, а працюючи над сюжетною композицією, сам вибирає зміст і образи, по-своєму їх передає й трактує. Так, Т.Яблонська створила сюжетну композицію самостійно, на основі власного аналізу змісту, образів, натури, а В.Полтавець: художніми засобами розкрив зміст і образи твору великого поета. Спільним є те, що обидва автори спиралися на етюди, замальовки з натури, на свою пам'ять і фантазію, вміння й навички.

Учитель уточнює й доповнює висунуті ідеї, разом з учнями систематизує інформацію щодо особливостей ілюстрацій та відмінності їх від сюжетних композицій. Результати такого дослідження «повертаються» учням у вигляді «спільно виробленої» схеми, якою учні користуються під час роботи над ілюструванням літературного твору.

Тема: Жанри образотворчого мистецтва. Побутовий жанр

Мета:

навчальна: продовжувати надавати учням початкові відомості про жанри образотворчого мистецтва та вчити їх розрізняти, активно спостерігати навколишній світ і твори мистецтва; ознайомити з творчим жанром – колажем; поглибити знання про пропорції фігури людини в русі; вчити колективно створювати композицію, дотримуючись правил перспективи.

розвивальна: розвивати вміння порівнювати, зіставляти, передавати характерні особливості будови людини в русі; розвивати образне, логічне, просторове мислення, естетичне сприйняття навколишнього світу;

виховна: виховувати в учнів охайність, акуратність, самостійність в роботі, бажання створювати навколо себе прекрасне; стимулювати розвиток допитливості.

Тип уроку: комбінований урок, вивчення нової теми

Методи і засоби роботи: евристична бесіда; відгадування загадок, колективна робота; асоціаційний куц, поєднання поняття з визначенням, «Прес», поетична хвилинка

Обладнання: презентація, зразки робіт побутового жанру, ілюстрації зимових пейзажів та зимових розваг дітей, композиція «Зимовий ранок».

Хід уроку:

I. Організаційна частина

Сьогодні у нас незвичайний урок,
Сьогодні ми зробимо ще один крок
В країну прекрасну, в країну чудову,
Що зветься «Живопис» в нашій мові чудовій.

II. Перевірка готовності до уроку

Сьогодні у нас урок незвичайний, поєднує декілька технік виконання завдання. Тому для роботи нам потрібні інструменти. Давайте перевіримо вашу готовність до уроку. Я загадуватиму загадки, а ви відгадуйте. За правильні відповіді одержите ось такі сніжинки, символ зими. На кінець уроку ми перевіримо хто найбільше одержав сніжинок, той найбільше дав вірних відповідей. І, звичайно, піднімайте цей інструмент, якщо він у вас є.

1. Довгов'язий Тимішко

Біжить по вузькій доріжці,

Його сліди – твої труди (Олівець)

Чи є у вас цей інструмент на парті, підніміть.

2. Щоб дві крапочки рівнесенько з'єднати,

Треба її завжди мати. (Лінійка)

3. Дерев'яний та довгенький,

хвостик в нього є маленький.

Як у фарби хвіст мочає —

все довкола розцвітає. (Пензлик)

4. Довгі палички кругленькі –

Сині, жовті, червоненькі.

На папері походили,

Кольори свої лишили...

Звуться палички оці

Кольорові ...

(Олівці)

5. Я негарно написала,

А вона усе злизала.

Олівців моїх сусідка,
Ця вертлява-буквоїдка. (Гумка)

6. Майстер викував уміло
Два однакових ножі.
Дуже зустрічі зраділи,
Обнялись і роз'єднати
Їх уже ніхто не зміг.
Підкажіть, як називати
Почали відтоді їх? (Ножиці)

7. Пензлик, аркуш та вода...
Де ж малюнок? От біда!
Що іще забув я взяти,
Щоб пейзаж намалювати? (Фарби)

Вчитель: Так, бачу ви добре підготувались до уроку.

III. Актуалізація опорних знань і вмінь учнів.

Вправа «Асоціаційний куш»

Вправа «Поєднай поняття з визначенням»

Графіка – мистецтво зображення предметів лініями та штрихами

Живопис – зображення предметів і явищ за допомогою фарб.

Скульптура – твори мистецтва, що мають об'ємну форму і виконуються з твердих або пластичних матеріалів

Архітектура – це мистецтво будувати будівлі

Декоративно-прикладним мистецтвом називають предмети побуту, які мають не тільки практичне, а й естетичне значення

Бесіда

- Які жанри образотворчого мистецтва вже знаємо? Назвати їх.

IV. Повідомлення теми і мети уроку.

Сьогодні на уроці ми познайомимося з побутовим жанром, ознайомимося з технікою «Колаж», за допомогою неї спробуємо перетворити пейзаж на побутовий жанр. А щоб було гарно, необхідно добре попрацювати нам.

V. Основна частина

1. Ознайомлення з побутовим жанром

Смуток, радість і любов –
Графік все відображає,
І красу людей у праці
Він чудово розкриває.
Все, що діється навкіл,
Відтворить завжди готовий.
Ці роботи попадають в жанр,
Що зветься – побутовий.

2. Перегляд зразків побутового жанру з коментарем вчителя.

3. Проміжний висновок.

Отже, на кожній роботі побутового жанру є присутня людина чи група людей, які виконують якісь дії, незалежно чи це в приміщенні, чи в навколишньому середовищі.

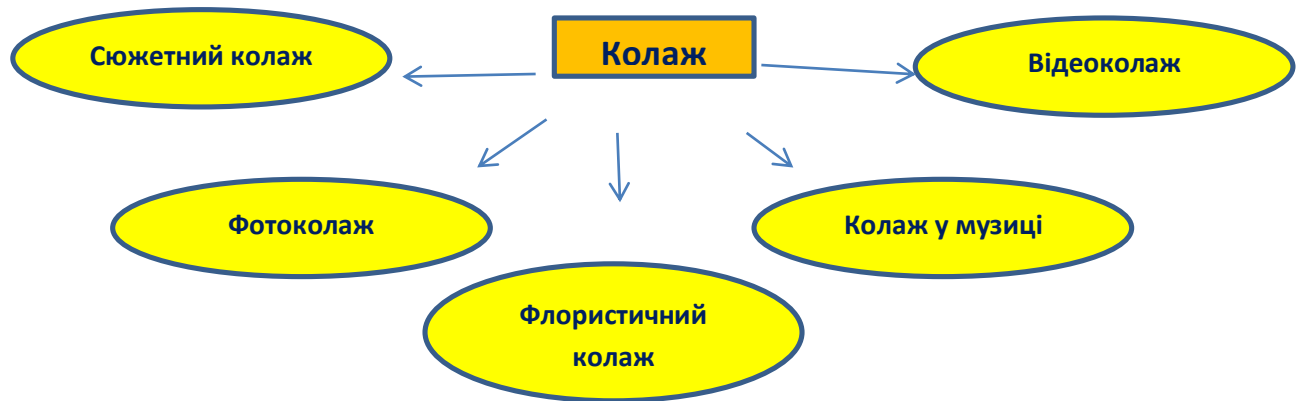
4. Колаж – творчий жанр у мистецтві

Словникова робота.

Колаж – творчий жанр, при якому твір складається з найрізноманітніших зображень, вирізаних і наклеєних на папір.

Слово «колаж» в перекладі з французької означає як «наклеєний папір»

Презентація Види колажу з поясненням вчителя

5. Фізкультхвилинка.

6. Поетапне зображення фігури людини вчителем.

Малювання та «одягання» скелета людини.

7. Інструктаж виконання практичної роботи

3 етапи:

- а) зображуємо людину у русі графічно (кольоровими засобами вираження);
- б) кожен учень вирізає свою людину;
- в) створюємо колективно сюжетний колаж, перетворюючи пейзаж на побутовий жанр.

8. Практична діяльність учнів з індивідуальною допомогою вчителя

9. Повторення правил техніки безпеки роботи з ножицями

10. Колективна робота.

Наклеювання окремих елементів на панно для створення композиції, дотримуючись правил способу передачі відкритого простору за принципами перспективи: «ближче – нижче – більше» - передній план, «далі – вище – менше» - задній план

11. Висновок.

Колаж – це абсолютно вільна техніка поєднання зображення з графікою чи живописом, який допомагає перетворити один із жанрів образотворчого мистецтва на інший.

VI. Підсумок уроку.

Вправа «Прес»

- ознайомилися...
- виконували.....
- зіставляли...
- дізналися....
- сподобалося....

Порахувати сніжинки, хто найкраще попрацював на уроці.